

CĂSĂTORIA LA ROMÂNI ÎNTRE MIT ȘI REALITATE

E I K O N

București, 2020

I. CĂSĂTORIA ÎN ORIZONT ISTORIOGRAFIC	5
II. DRAGOSTEA – PRIMĂVARA VIEȚII	19
1. Frumuseți și flori de gingăsie	19
2. Codrul, grădina dragostei.....	24
3. „ <i>Inimă cu venin mult</i> ”	33
4. „Cine-a zis dorului dor”	37
5. Dragostea ca focul stins	47
III. CĂSĂTORIA ÎN OGLINZI DE CÂNTEC.....	53
1. Dragoste de la distanță.....	53
2. Dragostea cu șarpele în sân	55
3. Soarele îndrăgostit.....	62
4. Zeii deghizați în păsări.....	93
5. <i>Dragoste și moarte</i>	95
6. Bate vânt de-nstrăinare	111
7. Mitul nunților de basm.....	121
8. Nunta Zamfirii și a altor fete de împărat.....	135
IV. CĂSĂTORIA ȘI MIRII NEGOCIAȚI	145
1. Florile negre ale umilinței.....	146
2. Căutări în lumina viitorului.....	147
3. Cunoașterea reciprocă a tinerilor.....	153
4. Pețitul	156
5. „Tocmala”	160
6. Logodna și foaia de zestre.....	165
V. NUNTA, MARELE SPECTACOL	179
1. <i>Marile pregătiri</i>	179
2. Chematul la nuntă.....	182

3. Și a fost ziua întâia...	186
4. „Bărbieritul” și „îmbrăcarea” mirelui...	202
5. „Ia-ți, mireasă, iertăciune”...	204
6. Pe urme de zână...	213
7. Masă mare...	225
8. Trista despărțire...	226
9. Furatul miresei...	230
10. „Bine-ți șade cu nevastă”...	232
11. Nașul preistoric...	242
12. Veselie sau lacrimi...	251
VI. EPILOG ÎNLĂCRIMAT ...	255
1. În toiul adaptării...	255
2. Glume cu sare și piper...	256
3. Căsătoria în oglinda închipuirii...	259
4. Plocoane după plocoane...	260
5. Nevasta sub biciul căsniceii...	261
6. Sânge și moarte...	263
VII. CONCLUZII ...	271
VIII. MĂRTURII UMANE ALE CĂSĂTORIEI TRADIȚIONALE ...	279
IX. BIBLIOGRAFIE ...	281
1. Izvoare...	281
2. Lucrări generale...	282
3. Lucrări speciale...	284
4. Biografii...	284

I. CĂSĂTORIA ÎN ORIZONT ISTORIOGRAFIC

Căsătoria tradițională face parte din seria *obiceiurilor din viață* sau din *ciclurile vieții*. Fiind un moment de referință din viața omului, aceste obiceiuri s-au desfășurat încă din vechime sub o dublă înfățișare: ca ritual al unui contract social-economic și ca spectacol. Primul aspect avea în vedere participarea părinților ambilor miri cu părți echivalente la înzestrarea tinerei familii care se înfiripa, al doilea, la marcarea solemnă și festivă a saltului calitativ pe care îl făceau tinerii în viața lor, din faza adolescenței, la cea de maturitate.

În trecut, ceremonia căsătoriei reflecta practici și relații sociale străvechi, actul în sine transformându-se într-un spectacol public, cu semnificații și simboluri încifrate după reguli cunoscute de obștea sătească dar care, pe măsura trecerii timpului, a schimbării ocupațiilor, a mentalităților, s-au îngropat în timp, odată cu dispariția generațiilor care le-au produs și le-au practicat. Aceste ceremonii, ca acte de comunicare, au fost sporadic descrise în însemnările cronicarilor ori ale călătorilor străini. Ei au insistat asupra evocării acelor aspecte, care aveau înfățișarea sărbătorească și festivă a actului căsătoriei, în timp ce părțile direct implicate vegheau din cu totul alte motive la respectarea cu strictețe a obiceiurilor. Dar, scrieri sistematice privind căsătoria ca ansamblu de obiceiuri tradiționale nu se cunosc până în a doua jumătate a secolului al XIX-lea. În acea perioadă *Nicolae Filimon* a început să publice basme românești¹, ca și *Al. I. Odobescu*, autorul unei culegeri de

¹ Nicolae Filimon, *Roman năzdrăvan*, în „*Țăranul Român*”, București, 14 martie 1862.

basme, intitulată „Zece basme mitologice”. În Transilvania, *Iosif Vulcan* a făcut loc în revista sa, „*Familia*”, a numeroase versuri, tradiții și comentarii pe marginea unor creații folclorice și mitologice. Dar, în același timp, la București, activa titanul culturii românești, *Bogdan Petriceicu Hasdeu*. Dotat cu o cultură enciclopedică, a înființat revista „*Columna lui Traian*”, transformată în centrul mișcării folclorice și etnografice din România. În această revistă și-au valorificat publicistic cercetările etnografice și folclorice scriitori străluciți ca: G. Dem Teodorescu, Mihai Eminescu. A. I. Odobescu, Petre Ispirescu, Grigore Tocilescu, Tudor Pamfile și mulți alții. La rândul său, Bogdan Petriceicu Hasdeu a inclus *Etnografia* și *Folclorul* în domeniul *Filologiei*, astfel, incluzându-le în domeniul *Științei*. De la bun început, revista și-a propus să valorifice bogatul patrimoniu folcloric existent în stare naturală în lumea satelor, ca practică vie și încă nefixată în scris. B. P. Hasdeu a vrut de la început și chiar a reușit să-i imprime acestei reviste un caracter riguros științific. În acest scop, el a publicat în anul 1878 *Programa pentru adunarea obiceiurilor juridice la români*.² Era pentru prima dată când se punea la îndemâna culegătorilor români de nestemate etnografice și folclorice un instrument de lucru util.

Dar, Hasdeu a recurs la această cale de cercetare prin valorificarea superioară a unei experiențe anterioare, străine. Într-adevăr, primii care au recurs la cercetarea datinilor țărănești prin metoda întrebărilor au fost cercetătorii ruși *Efimenko* și *Mateev* de la Societatea de Geografie din Petersburg. Ei au făcut investigații etnografice asupra datinilor țăranilor din Arhanghelsk. Metoda lor au aplicat-o mai târziu *V. Bogisch*, de la Universitatea din Odesa, care a studiat obiceiurile juridice ale slavilor sud-dunăreni și a scris un valoros studiu privind aceste obiceiuri³. Deci, *B. P. Hasdeu* era tribut ar acestor înaintași ai săi numai sub aspectul metodei și nu sub cel al tematicii. Originalitatea sa constă în faptul că a întocmit un chestionar sistematic, amplu, cu 400 de întrebări, pe o temă diferită de a predecesorilor săi: *Întrebări asupra legăturilor sătești casnice și de lucruri între țăranii români*. Potrivit cu mentalitatea

² „*Columna lui Traian*”, 1878, p. 40.

³ Cf. Gheorghe Vrabie, *Conceptul de folclor la Români*, Craiova, 1947, p. 61.

URPIS | *Walden*
ebooks

epocii, conform căreia Etnografia și Folclorul au menirea să pună în evidență sufletul poporului cu valorile sale morale, Hasdeu a imprimat în cercetările sale de etnografie și folclor o direcție psihologică și sociologică și s-a limitat să releve un sistem de relații economice și sociale în care trăiau țăranii. Prin faptul că a abordat latura economică a vieții țăranilor, Hasdeu a pus bazele Etnografiei ca știință și a consacrat conceptul de *Etnografie* în ansamblul culturii populare. Totuși, în opera sa nu găsim suficiente răspunsuri la problema care ne preocupă. Hasdeu s-a străduit să pună în discuția generală îngemănarea Folclorului cu Etnografia și literatura cultă. În acest scop, el a lansat un concurs în anul 1885, pentru alcătuirea unei lucrări istorico-etnografice comparative, pe tema *Nunta la români*.⁴

Preocupări istorico-etnografice le-a avut și *Simion Florea Marian*, a cărui activitate a avut și o conotație națională. Contemporan cu Hasdeu, el a văzut în folclor o modalitate eficientă de valorificare a spiritualității românești. Ca intelectual bucovinean, el avea avantajul că privea analitic și detașat viața oamenilor din mediile satești, în care era topită propria sa existență și care era încă eminamente folclorică, neatinsă de rugina modernizării urbane. Simion Florea Marian devenise un intelectual de referință a Națiunii Române, dar și-a păstrat aspectul modest de păstor al obștii de credincioși al cărui preot și duhovnic a fost. În această dublă calitate și-a făcut un ideal de viață din „salvarea” comorilor de spiritualitate populară. Pe atunci, ca și mai târziu, atenția etnografilor și a folcloriștilor era îndreptată cu predilecție asupra fenomenului „disparației” folclorului și a obiceiurilor tradiționale, fără să observe apariția formelor noi de folclor și obiceiuri în care se reflectau schimbările social-economice și noile mentalități intervenite. Îngrijorarea își avea justificarea în măsura în care folclorul și etnografia erau considerate izvoare complementare ale istoriei românilor. Mai puțin atent la acest proces de primenire a culturii populare, Simion Florea Marian și-a început cercetările de teren limitate teritorial la câte un sat, fiind atras, ca și alți confrăți etnografi și folcloriști, de luminiile strălucitoare ale aspectelor aparente, de suprafață, ale obiceiurilor

⁴ Vezi *Analele Academiei Române*, t. VIII, 1885.

legate de căsătorie. Era firesc în stadiul de atunci al cercetărilor, ca metoda sa de lucru, să fie descriptivă și să realizeze o lucrare preponderent narativă, pentru început, despre nunțile din satul *Ilișești*.⁵ Dar, ca răspuns la zgomotoasele manifestări austro-ungare de sărbătorire a jubileului de 100 de ani de la răpirea Bucovinei, Simion Florea Marian a procedat în manieră proprie, ca și Mihai Eminescu,⁶ la afirmarea spiritualității românești, publicând în același timp cu Mihai Eminescu, în anul 1875, două volume de poezii populare, întitulate *Poezii populare române, adunate și întocmite*. Între timp, discuția inițiată de Hasdeu în revistele literare și folclorice privind tehnicile de culegere a materialului folcloric prin întocmirea unor studii comparative pe arii geografice mari și pe cât posibil tratate diacronic, au fost însușite de folcloriștii și etnograful vremii, ceea ce s-a observat și în activitatea științifică a lui Simion Florea Marian. În anul 1881 el a devenit membru al Academiei Române, ținându-și discursul de recepție pe tema *Chromatică poporului român*. În răspunsul rostit la acest discurs, Hasdeu a exclamat cu entuziasm despre proaspătul academician că este „singurul etnograf român”.⁷

Într-adevăr, Simion Florea Marian este considerat și astăzi un pionier reprezentativ și de referință al Etnografiei ca știință, aflată pe atunci la începuturile sale și cu o vizibilă tentă romantică, moștenită de la Vasile Alecsandri. Dar, între Etnografia și Folclorul acelor vremi, ca și astăzi, nu existau hotare despărțitoare, ci legături de complementaritate. Folclorul ca element de spiritualitate artistică, își avea rădăcinile în realitățile economice și sociale rurale, de aceea erau indisolubil legate. Descriind obiceiurile tradiționale, etnograful este nevoit să le însoțească cu producțiile folclorice aferente. Pe această coordonată se

⁵ Simeonu Marianu, *O nuntă la Ilișești*, în „Familia”, an II/1886, pp. 452-454; 464-466; 476-479; an III, 1887, pp. 501-503.

⁶ În articolele publicate mai întâi în presa timpului, apoi grupate într-o broșură, Mihai Eminescu a scos la lumina tiparului documente inedite și secrete privind împrejurările răpirii Bucovinei de către habsburgi, cu concursul autorităților rusești și a celor otomane. Vezi Mihai Eminescu, *Răpirea Bucovinei*, Editura Sacculum, I. O., București, 1996.

⁷ „Analele Academiei Române”, t. VIII, 1885.

înscrie noul studiu al lui S. Fl.-Marian, adică pe tema obiceiurilor legate de căsătorie și în care a abordat subiectul încă în mod descriptiv, dar în corelare sincronică⁸. Despre acest studiu, B. P. Hasdeu a făcut referiri elogioase și erudite într-o recenzie la Academie⁹. Din necesitate științifică, Marian a extins aria cercetărilor sale de etnografie și folclor și asupra celorlalte momente, cum ar fi *nașterea și înmormântarea*.¹⁰ Cu timpul, a studiat cu un egal interes științific și obiceiurile de peste an.

Astfel de obiceiuri le-a descris un alt căutător de comori ale spiritualității românești. Acesta a fost *Teodor T. Burada* care, în timpul peregrinărilor sale la comunitățile românești din statele limitrofe României, a surprins obiceiurile legate de nunți la românii din Macedonia.¹¹ Prin dimensiuni și prin conținut, articolul său, deși valoros sub aspect informativ, se limitează descriptiv la luminile festive ale ceremoniei, fără corelările pe care le recomanda Hasdeu și care se impuneau, cu aspectele similare din alte zone etno-culturale și din alte timpuri. Respectarea acestor recomandări ar fi adus valoroase concluzii istorice și ar fi relevat continuarea teritorială a obiceiurilor românești, existente pe atunci în aria teritorială a patriei-mamă, România. Cu atât mai puțin regăsim preocuparea de a sesiza semnificațiile social-economice ale obiceiurilor legate de actul căsătoriei.

Sfârșitul secolului al XIX-lea a fost caracterizat sub aspectul istoriografiei etnografice și folclorice printr-o aglomerare de cercetători și autori care băteau cu pretenții la poarta celebrității. Din mulțimea acestora, ne oprim la *George I. Pitiș*, autor al unor studii pe tema obiceiurilor tradiționale românești. Însuflețit și el de vibranta chemare a lui B. P. Hasdeu, de a culge cât mai multe aspecte etnografice și folclorice românești, în ideea „salvării” acestui tezaur inestimabil al spiritualității românești, George Pitiș s-a încadrat și el în categoria entuziaștilor

⁸ S. Fl.-Marian, *Nunta la Români, studiu istorico-etnografic – comparativ*, București, 1890.

⁹ B. P. Hasdeu, *Nunta la români de S. Fl.-Marian*

¹⁰ S. Fl.-Marian, *Nașterea la români*, 1892; Idem, *Înmormântarea la români*, 1892.

¹¹ Teodor Burada, *Datinile la nunți ale poporului român din Macedonia*, în „*Revista pentru istorie, arheologie și filologie*”, an. II, 1883, pp. 417-425.

culegători de folclor. Activitatea sa, privită prin oglinda retrovizoare a Istoriei, este înscrisă în curentul mai larg european al romantismului, care își avea reprezentanții în România. De aceea, o primă lucrare a sa a fost tot din domeniul obiceiurilor din viață la români, care avea aceeași tentă de ceremonial, dar umbrită de trecerea omului dintre cei vii. Deși se referea la obiceiurile românilor de înmormântare,¹² Pitiș a fost atras de aspectul fastuos, de ceremonial al acestui moment funest din viața omului, ca un revers al unirii celor vii cu *Eternitatea*, într-o simbolică nuntă siderală. Deși se referea la un moment fundamental trist din viața omului, autorul studiului a imprimat un aspect de spectacol, dar îndoliat, succesiunii de ritualuri care se arăta, în structura sa, la fel ca o nuntă, dar cu menținerea diferenței specifice. Ca dovadă, Pitiș a părăsit după un timp încăperea rece și cernită a domeniului obiceiurilor de înmormântare și, păstrându-se la același etaj al ceremoniilor, a abordat tematica mai luminoasă și mai veselă a unor obiceiuri tradiționale de peste an, care erau, tematic, diferite de cele de înmormântare, dar nu lipsite de valoare. Astfel, Pitiș a sesizat că în contextul modernizării vieții sociale ca urmare a industrializării economiei brașovene; de asemenea, în contextul unor grave evenimente istorice, cum au fost: Războiul Vamal dintre România și Austro-Ungaria (1886-1891), care a ruinat economia pastorală și meșteșugurile casnice din Țara Bârsei,¹³ Primul Război Mondial care a răpit populația productivă de la rosturile ei iar restul a fost spulberată în toate colțurile țării, amestecul de populație după realizarea Marii Uniri de la 1 decembrie 1918, obiceiurile de veche tradiție au început să dispară treptat. Deci, datorită acestor evenimente, lui G. Pitiș i s-au părut mai strălucitoare și cu căutare la public obiceiurile junilor din Scheii Brașovului, pitorești prin aspect. Acest ceremonial l-a descris în mai multe studii, publicate în reviste și ediții separate¹⁴. Autorul acestor

¹² I. G. Pitiș, *Obiceiuri și credințe la români. În mormântările*, în „Convorbiri literare”, an IX /1875.

¹³ Gh. Șelaru, *Consecințe ale războiului vamal asupra economiei brașovene*, (1886-1891), în „Cumidava”-III, „Anuarul Muzeului județean Brașov”, Brașov, 1973. pp. 159-192.

¹⁴ G. Pătiș, *Sărbătoarea junilor la Paște*, în „Revista nouă”, an. II, /1889, pp. 278-280; 299-307; Idem, *Sărbătoarea junilor la Paști, obiceiul particular ale românilor din*

studii a constatat că și la Sălișteea Sibiului există sărbătoarea junilor, deși tipologic diferit și nu la Paște, ci la Crăciun.¹⁵ Obiceiul junilor sibieni, însă, după cum l-a descris *Victor Păcală*, este tipologic diferit de cel din Schei. La Rășinari, de pildă, el este un joc de copii,¹⁶ în timp ce la Schei este un ritual inițiativ al flăcăilor.

În contact cu atâtea schimbări în modul de viață al țăranilor, a dispariției unor obiceiuri vechi, sentimentul de nostalgie după vechile obiceiuri i-a cuprins tot mai mult pe cei care au supraviețuit acestor dispariții. În plus, ofensiva antiromânească dusă în Transilvania, inclusiv în plan istoriografic de către unii autori tendențioși, care negau, în lucrările lor, înțâietatea și continuitatea existenței românilor în această regiune, au determinat pe unii intelectuali români originari din Săcele-Brașov, să reacționeze. Un exemplu îl constituie *episcopul Nicolae Popea*, născut în Satulungul Săcelelor, fost tribun al românilor săceleni în Revoluția de la 1848¹⁷, iar spre sfârșitul secolului al XIX-lea și chiar al vieții sale, episcop de Caransebeș. În acel apus de secol și de viață, bătrânul episcop mărturisea că și el încercase, cândva, să scrie despre săceleni „și încă în stil mare”, dar a abandonat încercarea, pentru că nu întotdeauna puterile omului sunt pe măsura dorinței sale de a sălta stânca unei întreprinderi atât de anevoioase. De aceea, înscriindu-se și el în pleiada romanticilor care voiau să reconstituie viața patriarhală a locuitorilor din satele românești din Transilvania, a inițiat un concurs dotat cu un premiu de 100 de florini „pentru cea mai bună scriere asupra săcelenilor: viața lor aici și în România, a băieților de când se duc în Țară, apoi se întorc acasă de se însoară, despre datinile și obiceiurile lor la nunți, petrecerea lor la târlă, la munte, etc.”¹⁸

După cum se vede, venerabilul episcop a dat indicații de amator

Scheiu Brașov, Brașov, Tipografia A. Mureșianu, 1890.

¹⁵ Idem, *Junii de la Crăciun, obiceiul din Săliște*, în „Convorbiri literare”, an. XXIV, 1890, pp. 1056-1063.

¹⁶ Victor Păcală, *Monografia comunei Rășinari*, Sibiu, 1915, pp. 197-213.

¹⁷ Gh. Șelaru, *Tribuni săceleni ai Revoluției de la 1848*, în „Drum Nou” – Brașov, an. XXX, nr. 8811, din 10 mai 1973, p. 2.

¹⁸ Nicolae Popea, *Scrisoare către George Moroianu*, în „Plaiuri Săcelene”, an. I, nr. 7-8, din iulie 1934, p. 4.

și nu sistematice în vederea întocmirii unei monografii a Săcelelor. El doar a sugerat domeniile, sperând că specialistul va deduce din aceasta doar amploarea lucrării și nu se va limita doar la domeniile menționate. De altfel, el s-a oprit la ceea ce era dominant în concepția oamenilor despre trecutul Săcelelor, fapt pentru care nunta a indicat-o marginal. Pentru cei ce știau câte ceva despre Săcele, păstoritul era domeniul cel mai important, dar acest lucru nu excludea alte capitole ale monografiei dorite. Specialiștii convocați prin inițierea concursului trebuiau să înțeleagă că li se cerea să scrie după metode cu adevărat științifice despre istoriografia Săcelelor, despre geografia și istoria localității, despre obiceiurile de peste an, despre cele din viață, despre viața economică, despre evoluția demografică etc., în care obiceiurile de nuntă și-ar fi găsit un loc și o pondere bine determinate. Episcopul nu a formulat în această structură dorința sa, dar așa a gândit-o și la o astfel de lucrare se aștepta. Cu respectarea acestor condiții, mai clar sau mai neclar exprimate, episcopul Popea a numit o comisie de apreciere a lucrării prezentate la concurs, care să-i înainteze o propunere de premiere a celei mai valoroase dintre ele. Dar, concurenții nu s-au prea îmbulzit să întocmească această lucrare, pentru că lipseau adevărații specialiști dispuși să cerceteze fenomenul culturii populare săcelene pe o arie de timp atât de vastă tematic și complexă, prin legăturile transhumante pe care le aveau mocanii săceleni cu Țara. Încă nu apăruse școala sociologică inițiată de Dimitrie Gusti abia la începutul secolului următor. De aceea, cei care și-au încercat puterile nu au fost pe placul episcopului.

Totuși, într-un târziu, și-a anunțat participarea la concurs și I. G. Pitiș care, atunci, la 1890, publicase o lucrare despre junii din Scheii Brașovului și despre cei din Sibiu și se arăta promițător în ochii episcopului, prin palmaresul său publicistic. În consecință, Pitiș a întocmit la repezeală o lucrare de 30 de pagini¹⁹, care ar fi trebuit să fie mult mai întinsă și elaborată într-un timp mai îndelungat. Tema a fost restrânsă tematic numai la căsătoriile românilor săceleni, pentru care a pretins să primească premiul anunțat. Din acel moment a intrat în conflict cu

¹⁹ I. G. Pitiș, *Căsătoriile la românii din Săcele (Cum se săvârșesc acum și cum se săvârșeau în trecut)*, în „*Convorbiri literare*”, an. XXIV, 1890, pp. 913-943.

episcopul Nicolae Popea, care a refuzat mult timp să-i acorde premiul, considerând că lucrarea era slabă, unilaterală, sumară și descriptivă, după calapodul celorlalte lucrări ale sale și neîmplinind condițiile puse prealabil., „*Mai pe urmă, însă, fiindcă făcuse vorbă multă prin București – a adăugat venerabilul episcop – i l-am trimis prin fratemiu*”²⁰.

De atunci, multe generații de intelectuali au dat Săcelele, dar nimeni nu a realizat dorința locuitorilor acestor așezări, care erau conștienți și mândri de originea lor, de trecutul lor istoric, de păstoritul înfloritor de odinioară, de fetele frumoase și flăcăii zdraveni, creșcuți printre cetini de brad. Lucrările sporadice întocmite despre istoria, economia și traiectoria destinelor numeroaselor personalități originare din Săcele s-au risipit ca grăunțele în iarbă în puzderia de reviste și publicații efemere.

Totuși, despre obiceiurile vechi, legate de actul căsătoriei, a mai scris și *Ion Pop Reteganul*,²¹ care nu a abordat obiceiurile global, cum era moda până la el, ci tematic, anunțând inițierea unui nou curent istoriografic al genului, mai apropiat de rigorile științifice de astăzi.

O încercare similară a făcut-o și *Victor Păcală*, în valoroasa lui monografie a satului Rășinari, premiată de Academia Română, în care obiceiurile sunt grupate științific în două mari categorii: *din viață și de peste an*. În această lucrare, obiceiurile privind căsătoria ocupă un spațiu însemnat, ponderea fiind pe momentul nunții²². Dar, lucrarea, în ciuda valorii sale informative, a însoțirii textului descriptiv cu un bogat material folcloric, se rezumă doar la descrierea liniară și zonală a evenimentului, văzut doar la suprafața producerii sale, fără a pătrunde în substratul semnificațiilor din diferitele lor momente.

A trebuit să treacă încă șase decenii până să se facă ordine științifică în proiectarea și elaborarea lucrărilor despre obiceiurile tradiționale. La capătul acestei perioade a apărut excelenta lucrare de sinteză a cunoscutului cercetător în domeniul culturii populare, profesorul *Mihai*

²⁰ Nicolae Popea, *Op. cit.*

²¹ Ion Pop Reteganul, *Starostele sau datini de la nunțile românilor ardeleni*, Gherla, 1891.

²² Victor Păcală, *Op. cit.*, pp. 167-178.

Pop.²³ Lucrarea este o sinteză teoretică a obiceiurilor care nu sunt descrise faptic, dar sunt subînțelese, surprinse în infrastructura lor ideatică. Fiecare afirmație este o judecată de valoare, o concluzie a unui tip de evenimente și aspecte, regăsite în sute de lucrări ale înaintașilor, autori ai unor lucrări descriptive, despre obiceiuri izolate zonal și temporal. Prin aspectul său de sinteză a numeroase lucrări de analiză, lucrarea profesorului Mihai Pop se prezintă ca o înțelepciune, distilată din suma experiențelor studiate, grupate tipologic, în care cititorul descoperă în fiecare tip de obiceiuri semnificații existente în substratul său, dincolo de aspectul său de suprafață sau aparent. Contribuția de căpetenie a lucrării constă în orientarea cercetătorilor spre un mod științific în abordarea obiceiurilor tradiționale ca subiecte ale lucrărilor lor, adică de a observa cu prioritate mesajul obiceiului descris, ca act de comunicare al fenomenelor socio-culturale, chiar și al unor obiecte materiale pe care le vede ca pe niște texte sau acte de comunicare. Pentru prima dată a fost relevată valoarea de text a oricărui obiect material ori al unui ritual, adică de purtător de mesaje și informații despre sine, posibil de înțeles numai dacă sunt cunoscute împrejurările care le-au generat, utilitatea și semnificațiile lor spirituale inițiale. Cu alte cuvinte, obiceiurile ca acte de comunicare sunt texte încifrate într-un anumit cod de înțelegere, propriu contextului istoric care le-au produs, destinate a fi receptate numai după decodificarea lor de către subiecții înzestrați cu o capacitate corespunzătoare de înțelegere. Pe măsura trecerii timpului și a schimbării utilității, a perimării necesității lor, obiceiurile devin tot mai închise în propriul lor cod de exprimare și greu de descifrat de către generațiile următoare. Cine stă să caute semnificația inimioarelor traforate la porțile brănene în numărul fetelor existente în acea gospodărie și care anunțau că în acea gospodărie vor fi tot atâtea fete de măritat? Cine să mai știe că spiralele ornamentale de pe frontispiciile caselor săcelene sunt, de fapt, forme stilizate ale Soarelui, al cărui cult s-a pierdut în uitare din practica cultică a oamenilor, dar care mai rezistă doar decorativ? Cine se mai gândește astăzi că ciocânelul metalic de la poartă, în formă de șarpe ori toiagul noduros cu cap de șarpe de

²³ Mihai Pop, *Obiceiuri tradiționale românești*, București, 1976.

care se sprijinea câte un bătrân reprezenta în mentalitatea oamenilor forma concret-materială a unui duh binevoitor? Sunt multe astfel de semne ale gândirii oamenilor din vechime, ale căror semnificații stau închise în propriul lor cod de înțelegere, neînțelese de generația de astăzi. În prezent, ele sunt atribuite unor nevoi estetice, dar așteaptă pe cineva să le descifreze. „Obiceiurile – spunea Mihai Pop – sunt, fără îndoială, pentru cei ce le privesc din afară, pitorești manifestări folclorice, mari spectacole. Dar, dincolo de acestea, ele încifrează înțelesuri profunde asupra relațiilor omului cu lumea înconjurătoare, cu natura, asupra relațiilor interumane, asupra mersului normal într-o evoluție de multe ori milenară, omenirea le-a găsit pentru a face ca lucrurile să reîntre în normal atunci când rânduiala lumii a fost dintr-o pricină sau alta stricată”.²⁴

Deci, obiceiurile au și o funcție de reflectare sau de comunicare, dar și una de corectare a normelor etice și chiar juridice în relațiile interumane. Sintetizând literatura de specialitate, autorul constată că obiceiurile aveau și o funcție calendaristică, având rolul de a da un ritm propriu vieții colectivității tradiționale²⁵. Autorul ne mai spune că un text sau un limbaj poate fi alcătuit din mai multe texte sau acte de comunicare. Astfel, adaugă autorul studiului, „exprimarea verbală se îmbină cu cea muzicală și coregrafică, cu cea gestică și mimică. Fiecare din limbajele textelor propriu-zise, verbale sau muzicale se corelează între ele și cu modurile de comportare după legile interne ale structurii fiecărei categorii de obiceiuri după normele legice de construire a unui act complex cum este obiceiul”.²⁶

Desigur, pe structura acestui raționament se mai poate adăuga ca modalitate de comunicare și exprimarea figurată sau metaforică, atât de des întâlnită în folclorul care însoțește obiceiurile ce ascund semnificații adeseori insondabile. Înțelegând mesajul lucrării lui Mihai Pop, cercetătorul vede obiceiul studiat în infrastructura sa contextuală, adică cu semnificația sa primară. Pentru Mihail Sadoveanu, de exemplu, a

²⁴ *Ibid.*, p. 3.

²⁵ *Ibid.*, p. 29.

²⁶ *Ibid.*, p. 4.

fost suficient să privească niște coșuri ale unei case ca să-și dea seama de sărăcia sau îndestularea locatarilor după absența sau prezența fumului care urca prin acele coșuri. „Aicia, în stânga, pe deal – spunea „Domnu David”, negustorul jidov care o însoțea pe Vitoria Lipan până la Piatra – se văd șapte case cu bârne, șindrilite și acoperite de omăt. Și prin șapte hogașuri iese fum. Ele nu strigă, dar de spus, spun ceva. Mai întâi, spun un număr: șapte. Al doilea, spun că-i iarnă și gospodarii stau la vetrele lor și pregătesc mămăliga și topitura. Dacă dintr-un hogaș n-ar ieși fum, înțelesul ar fi altul. Vra să zică toate pe lumea asta arată ceva”²⁷.

În lumina acestui mod de a privi lucrurile, înțelegem viciul de fond al unor lucrări etnografice și folclorice care s-au limitat la descrierea fabulei de la suprafața aspectelor, dar au neglijat semnificațiile primare ale obiceiurilor. Acestea, cu tot aspectul lor de spectacol, sunt oglinzi în care se reflectă imaginea și viața lumilor dispărute, aflate, cândva, în complexe relații economice interumane. Așa cum joaca copiilor imită în glumă faptele și relațiile sociale ale adulților, tot așa și obiceiurile tradiționale reflectă în chip de spectacol relațiile socio-economice din trecut, chiar dacă la unirea destinelor celor doi tineri intra, adesea, și componenta sentimentală.

Mergând pe filiera interesului economic al actului căsătoriei în calitatea sa de contract matrimonial, cercetătorul Dr. Liviu Marcu a studiat obiceiurile juridice în subzona etnografică Săcele²⁸, din care se disting relațiile economice care primează în alcătuirea familiei, superioritatea bărbatului în ierarhia familială. Nu sunt neglijate nici împrumuturile etnografice și folclorice care s-au făcut dinspre români spre ceangăii din Săcele, precum și spre țiganii din marginea acestei localități. Disparând la români, anumite obiceiuri și practici străvechi magico-religioase legate de actul căsătoriei au supraviețuit la ceangăii din Baci, Turcheș și Cernatu și la țiganii din cartierul Gârcin al

²⁷ Mihail Sadoveanu, *Baltagul*, Editura pentru Literatură, colecția „Biblioteca pentru toți”, nr. 211, București, 1963, p. 78.

²⁸ Dr. Liviu Marcu, *Vechi obiceiuri juridice în subzona Săcele (a doua jumătate a secolului al XIX-lea – prima jumătate a secolului al XX-lea)*, în „Cumidava”-V, Anuarul Muzeului județean Brașov, Brașov, 1971, pp. 519-606.

Săcelelor, datorită conservatorismului etnic al acestora, mai pronunțat la țigani, fiindcă erau izolați de restul comunității. Aceste obiceiuri au fost adoptate de cele două etnii din dorința integrării lor mai rapide în etnia română, autohtonă, pe care au găsit-o la venirea lor și care a fost întotdeauna majoritară, cu o cultură economică și tradițională superioară. Ele confirmă același fenomen de integrare a etniilor conlocuitoare cu cea română prin intermediul împrumuturilor din tezaurul obiceiurilor tradiționale românești și în alte zone etno-folclorice.